

«Соціально-педагогічна діяльність щодо попередження негативних форм
девіантної поведінки підлітків»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	
1.1. Негативні форми девіації як соціально-педагогічна проблема.....	6
1.2. Суть соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.....	10
1.3. Діагностика стану девіантної поведінки підлітків	15
Висновки до першого розділу	21
РОЗДІЛ 2. ОБГРУНТУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	
2.1. Обґрунтування форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.....	23
2.2. Методичні рекомендації з реалізації форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.....	26
Висновки до другого розділу	28
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	29
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
ДОДАТКИ	37

ВСТУП

Актуальність і доцільність дослідження Трансформаційні процеси, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, супроводжуються глибокою кризою всіх сфер його життєдіяльності. При цьому стрімкими темпами відбувається заповнення соціального простору девіантними цінностями, порушення (або ігнорування) значною частиною індивідів існуючих норм права та моралі. За умов кризового стану суспільства особистість виявилася в складній ситуації вибору цінностей, пріоритетів, способів адаптації. І найбільш гостро ця проблема стоїть саме перед молоддю, найбільш уразливою категорією до формування різних видів девіацій.

Аналіз сучасних літературних джерел у галузі соціальної педагогіки показав, що проблему девіантної поведінки та її профілактики досліджували багато науковців, серед яких можна назвати такі імена, як Н. Агетик, Л. Артюшкіна, Г. Бевз, О. Безпалько, І. Белінська, Т. Василькова, Ю. Василькова, М. Галагузова, Н. Грінченко, Н. Заверико, І. Зверєва, С. Зінченко, А. Капська, Н. Квітковська, Л. Коваль, М. Ковальчук, І. Ковчіна, Л. Козаков, С. Коношенко, В. Курбатов, Т. Малихіна, Л. Мардахаєв, А. Мудрик, Р. Овчарова, С. Омельченко, В. Оржеховська, І. Пеша, А. Платонова, Л. Просандаєва, М. Фіцула, С. Харченко, С. Хлебик, Є. Холостова, В. Шульга, Л. Яковлева та ін.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців до кожної з вищезазначених проблем, питання соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків залишаються недостатньо дослідженою як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Таким чином, актуальність проблеми, недостатня її розробленість зумовили доцільність нашого дослідження і дали підстави для визначення його теми: **«Соціально-педагогічна діяльність щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків».**

Об'єкт дослідження – девіантна поведінка підлітків як соціальне явище.

Предмет дослідження – форми і методи соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

Мета роботи полягає у теоретичному дослідженні явища девіантної поведінки підлітків та обґрунтуванні форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети дослідження визначено основні його завдання:

1. Вивчити на основі аналізу наукових джерел негативні форми девіації як соціально-педагогічну проблему.

2. Визначити суть соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

3. Визначити рівень девіантної поведінки підлітків.

4. Обґрунтувати форми і методи соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

5. Розробити методичні рекомендації з реалізації форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

Етапи дослідження:

1. Розробка наукового апарату дослідження.

2. Обґрунтування актуальності дослідження, формулювання його мети, завдань.

3. Опрацювання наукової, методичної, періодичної літератури з метою вивчення змісту обраної соціально-педагогічної проблеми.

4. Проведення констатувального соціально-педагогічного експерименту.

5. Розробка комплексу соціально-педагогічних засобів, спрямованих на розв'язання проблеми.

6. Укладання методичних рекомендацій для впровадження розробленого комплексу засобів.

7. Формулювання висновків дослідження.

Для вирішення поставлених у дослідженні завдань і отримання вірогідних даних нами було застосовано **комплекс методів** педагогічного дослідження:

– теоретичні: аналіз літературних джерел з проблеми формування різних форм девіацій у підлітковому віці і змісту соціально-педагогічної роботи щодо їх попередження; синтез та узагальнення здобутих результатів з метою визначення основних понять і встановлення стану розробленої досліджуваної

проблеми; обґрунтування форм і методів соціально-педагогічної роботи щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків і методичних рекомендацій щодо її упровадження;

– емпіричні: педагогічний експеримент (констатувальний етап) з метою визначення наявного рівня девіантної поведінки досліджуваної групи дітей в ЗОШ; спостереження, бесіди, анкетування, тестування, опитування.

Теоретичне значення дослідження полягає в глибокому вивченні питання дивіації, в уточненні суті цього поняття, розкритті специфіки профілактики цього явища та в специфіці поведінки підлітків.

Практичне значення дослідження полягає в експериментальній перевірці, спрямованої на виявлення вад, визначення схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки, в обґрунтуванні комплексу форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків та рекомендацій до них.

Експериментальна база дослідження. Соціально-педагогічний експеримент проводився на базі Харківської ЗОШ I-III ступенів №10 Харківської міської ради Харківської області протягом вересня – грудня 2016-2017 н.р. Загалом експериментом охоплено 40 респондентів.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

1.1. Негативні форми дивіації як соціально-педагогічна проблема.

Процес соціалізації постійно супроводжується необхідністю вибору людиною однієї з альтернатив поведінки, різноманітними реакціями у взаємодії

з окремими людьми та соціумом. Стимулом для вдосконалення, досягнення гармонії з оточенням є соціальні норми – сукупність вимог і очікувань, що висуває соціальна група, організація, суспільство до своїх членів з метою здійснення діяльності (поведінки) усталеного зразка (типу). Нормативні вимоги й очікування фіксуються і виражаються як у вербальній формі, так і в невербальній [3; 5; 9; 16; 20; 24; 31].

Очевидно, що поведінка з відхиленням є одним із проявів соціальної дезадаптації – порушення процесу активного пристосування індивіда до умов соціального середовища засобами взаємодії та спілкування за хибного або недостатньо розвиненого уявлення людини про себе та свої соціальні зв'язки й міжособисті контакти [46, с.122].

Поведінка з відхиленням - девіантна (лат. *deviatio* - відхилення) – система дій і вчинків, які суперечать загальноприйнятим соціальним нормам права, культури, моралі [45, с. 218].

Девіантна поведінка – це поведінка, що не відповідає правовим, моральним, етичним та іншим нормативним вимогам того конкретного суспільства, у якому живе й діє індивід. Результатом такої поведінки особистості, зазвичай, є нанесення моральної або (та) фізичної шкоди собі, оточуючим або (та) навколишньому середовищу [47, с. 53].

Як будь-яка дія, девіантна поведінка має внутрішній механізм, мету, мотив, які зумовлені психо-біологічними особливостями особистості, її віковими особливостями, соціальним досвідом, загальним розвитком.

Особливості девіантної поведінки підлітків полягають в тому, що підлітковий вік являє собою групу підвищеного ризику. По-перше, позначаються внутрішні труднощі перехідного віку, починаючи з психічних і гормональних процесів і закінчуючи перебудовою Я-концепції. По-друге, граничність і невизначеність соціального становища підлітків. По-третє, протиріччя, зумовлені перебудовою механізмів соціального контролю (дитячі форми контролю, засновані на дотриманні зовнішніх норм і вимог дорослих,

вже не діють, а дорослі способи, які передбачають свідому дисципліну і самоконтроль, ще не склалися або не зміцніли) [54, с. 29].

У психолого-педагогічній літературі існує диференційований підхід до характеристики поведінки з відхиленням. Зокрема, Л. Зюбін виділяє чотири варіанти поведінки з відхиленням:

- відхилення, яке не є порушенням загальноприйнятих етичних норм. Це може бути поведінка, яка не відповідає віку дитини при її нормальному психічному розвитку (наприклад, підлітку подобається гратися з дитячими іграшками);
- порушення загальноприйнятих норм, які не є правопорушенням (наприклад, егоїзм, замкненість, скупість, недовірливість, жорстокість, які, якщо їх не подолати, можуть привести до правопорушення);
- правопорушення, тобто поведінка, що порушує правові норми, статті адміністративного чи кримінального законодавства;
- поведінка з відхиленням, що зумовлена патологічними факторами, захворюваннями (може бути у підлітків із психопатологічними рисами особистості, у невротиків, у психічно хворих людей) [20, с. 34].

Питання факторів, які впливають на причини виникнення девіантної поведінки, розкрила в своїх наукових працях М.Галагузова, виділяючи такі:

- біологічні фактори: генетичні (розумово відсталі діти, дефекти мови, слуху, зору, фізичні, нервові зрушення); психофізіологічні (конфліктні ситуації, хімічні та радіаційні забруднення середовища); фізіологічні (дефекти мови, зовнішній непривабливий вигляд, який викликає негативізм в оточуючих);

- психологічні фактори: наявність у дитини психопатології чи акцентуації, які виражаються у нервово-психічних захворюваннях – психопатії, неврастенії, стан на грані норми;

- соціально-педагогічні фактори, що проявляються у дефектах шкільного, сімейного чи громадського виховання (навчальна дезадаптація, дисгармонія у

внутрісімейних стосунках, гіперопіка, асоціальність сім'ї, жорстоке або байдуже ставлення до дитини тощо);

- соціально-економічні: класовий поділ суспільства, безробіття, інфляція, соціальне напруження, нестабільність;

- морально-етичні: низький моральний рівень вихованості суспільства, знищення цінностей, особливо духовних, утвердження прагматизму й практицизму, байдужість до чужого горя і страждань, а також байдуже ставлення до різних проявів девіантної поведінки [46, с. 129].

В працях І. Кошової, Н. Максимової, І. Рудакової, Л. Шнейдер [24; 30; 41; 54] виділено такі критерії девіантної поведінки: систематична повторюваність; соціально-деструктивна спрямованість; тривалість дії; порушення норм моралі, що прийняті на певному рівні соціального і культурного розвитку соціальної спільноти; активність і пасивність неприйняття типових норм; невідповідність нормам вікових особливостей і статевої приналежності неповнолітнього; вихід за межі індивідуальних варіацій; змінність реакції, що дає підстави стверджувати про необхідність і можливість проведення результативної профілактичної роботи.

У залежності від соціальних наслідків розрізняють такі варіанти девіантної поведінки: поведінка, яка приймає суспільно несприйнятливі, навіть небезпечні форми, тому суспільство повинно застосовувати певні санкції (представники такого типу поведінки підривають суспільний порядок, відбувається розпад особистості, її десоціалізація; у таких дітей виступають деформовані потреби, цінності, які спонукають особистість чи соціальну групу діяти всупереч вимогам суспільства); поведінка, яка зумовлена процесами розвитку суспільства, його відставанням, знеціненням соціальних норм, стандартів, що необхідно змінювати (форми цього виду девіантної поведінки досить рухливі, вони перебільшуються, коли йде руйнування стереотипів і застарілих норм поведінки. У такому випадку не кожна форма соціального відхилення може бути оцінена однозначно негативно).

Ведучи мову про дитячо-підліткову дезадаптацію, М.Галагузова, Ю.Галагузова, Г.Штинова та ін. уточнюють категорії дітей, які зазнають цього процесу: діти шкільного віку, які не відвідують школу; діти-сироти; соціальні сироти; підлітки, які вживають наркотичні і токсичні речовини; підлітки сексуально розпусної поведінки; підлітки, які здійснили протиправні дії [45, с. 220].

Залежно від причин, що спонукають порушувати норми поведінки, Н.Максимова виділяє чотири групи дітей: важковиховувані діти, в яких порушення уявне, неситуативне; педагогічно занедбані діти з несформованими моральними уявленнями і звичками, значними прогалинами морально-етичних знань; власне важкохворі діти, чиї відхилення у поведінці детерміновані глибинними змінами особистості, пов'язаними з „розладом відносин”; діти, чия поведінка пояснюється особливостями розвитку емоційно-вольової сфери – психопатії, акцентуації характеру, неврози тощо [30, с. 19].

Отже поведінка з відхиленням є одним із проявів соціальної дезадаптації – порушення процесу активного пристосування індивіда до умов соціального середовища засобами взаємодії та спілкування за хибного або недостатньо розвиненого уявлення людини про себе та свої соціальні зв'язки й міжособисті контакти.

Сучасна наукова література розкриває багатоманітність підходів до класифікації поведінки з відхиленнями, дає можливість побачити різні аспекти цього доволі складного соціального явища, що дозволяє більш об'єктивно підійти до характеристики сутності девіацій, її психобіологічної та соціально-педагогічної природи, чіткіше будувати алгоритм профілактичної та корекційної роботи з учнями на різних вікових етапах їх життєдіяльності. На шляху подолання поведінкових відхилень важливого значення набуває превентивна діяльність, суті якої присвячено наступний параграф нашого дослідження.

1.2. Суть соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків

Соціально-педагогічна діяльність – це діяльність, спрямована на конкретну особу, яка сприяє вирішенню її індивідуальних проблем за допомогою вивчення особистості дитини та навколишнього її соціуму; пошуку відповідних способів спілкування з дитиною; виявлення засобів, що допомагають дитині самостійно вирішити свою проблему [47, с. 265].

Одним із важливих напрямів діяльності соціального педагога є профілактика негативних форм девіантної поведінки молодого підростаючого покоління.

Профілактика (від гр. «prophylaktikos» запобігання, обмеження, попередження) - це попереджувально-профілактична діяльність, у соціально-педагогічній сфері має на меті, в першу чергу, виявлення, запобігання та обмеження асоціальних явищ у дитячому та молодіжному середовищі; причин соціальної дезадаптації різних соціальних груп та окремих осіб; забезпечення умов для формування соціально-позитивної спрямованості особистості.

Соціальна профілактика - це «комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження і локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі» [2, с. 51]; «сукупність державних, громадських, соціально-медичних і організаційно-виховних заходів, спрямованих на попередження, усунення або нейтралізацію основних причин і умов, які викликають різного роду соціальні відхилення негативного характеру і інші соціально небезпечні і шкідливі відхилення у поведінці» [10, с. 185]; «зусилля, спрямовані на своєчасне виявлення і виправлення негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення у психосоціальному розвитку дітей та молоді, у їх поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля» [17, с. 67]; «виступає одночасно як процес і результат діяльності, оскільки методи профілактики, в

першу чергу, спрямовані на викорінення джерел стресових ситуацій, асоціальної поведінки, різноманітних проблем як у самій особистості, так і в соціальному середовищі» [47, с. 266].

Соціально-педагогічна профілактика, на відміну від соціальної, орієнтована переважно на дітей та молодь і характеризується виявленням соціальних умов і десоціалізуючих чинників їх виховання, а також спрямована на виявлення, діагностику і корекцію дітей «групи ризику» з різними формами психічної і соціальної дезадаптації, що виражається в поведінці, неадекватній нормам і вимогам найближчого оточення.

Метою соціально-педагогічної профілактики є успішна соціалізація підлітків на основі усунення негативних факторів, які сприяють формуванню їх девіантної поведінки. Серед них виділяють:

1) індивідуально-психічний: викривлення особистісних рис, деформація мотиваційної сфери, несформованість навичок спілкування, педагогічна запущеність, затримка психічного розвитку;

2) індивідуально-соматичний: наявність у дитини спадкових соматичних захворювань, які зумовлюють відставання у фізичному розвитку;

3) соціально-позашкільний: порушення прав дитини зі сторони дорослих, відсутність опіки над дитиною чи гіперопіка, залучення дитини до протиправних дій, низький соціальний статус сім'ї, неадекватні взаєностосунки у сім'ї;

4) соціально-шкільний: негативно впливаючий соціально-психологічний клімат групи (класу), низький соціальний статус групи.

В працях В. Афанасьєвої, О. Безпалько зазначається, що за видами соціально-педагогічна діяльність щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків поділяється на первинну, вторинну, третинну.

Первинна профілактика. Найбільш масова та найбільш неспецифічна, її контингент включає загальну популяцію дітей, підлітків і молоді, а метою є

формування активного, адаптивного, високо функціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я. [5, с. 48-49].

Вторинна профілактика має на меті обмеження поширення окремих негативних явищ, що мають місце в суспільстві чи соціальній групі. Вторинна профілактика серед дітей, підлітків і молоді містить у собі як соціально-психологічні, так і медичні заходи неспецифічного характеру, її контингентом є діти і підлітки з ризикованою поведінкою (бездоглядні діти, діти з кризових сімей, діти вулиці).

Третинна профілактика – комплекс соціальних, освітніх та медико-психологічних заходів, спрямованих на відновлення особистісного та соціального статусу людини, повернення її в сім'ю, освітній заклад, трудовий колектив, до суспільно-корисної діяльності. [7, с. 36].

Розглядаючи профілактичну роботу, можна зазначити, що найдоцільнішою є первинна профілактика, під час якої застосовуються такі підходи: надання інформації, емоційне навчання, апеляція до цінностей і знань, виховання протидії, надання альтернативи, вплив соціального середовища та однолітків тощо. Вторинна та третинна профілактика найчастіше здійснюється лише за сприяння інших спеціалістів (медичних працівників, психологів).

Крім цих різновидів профілактики розрізняють загальну і спеціальну. Загальна профілактика полягає у здійсненні попереджувальних заходів, спрямованих на виникнення певних проблем у майбутньому людини (профілактика, спрямована на попередження негативної ризикованої поведінки підлітків).

Спеціальною профілактикою називається система заходів, спрямованих на попередження та локалізацію конкретних негативних явищ у поведінці людей (профілактика підліткового суїциду, профілактика небезпечної статевої поведінки тощо).

Також в працях І. Козубовської, З. Коробкіної [20; 22] обґрунтовано, що соціально-педагогічна профілактика здійснюється на трьох рівнях:

1. Особистісний – вплив на цільову групу сфокусовано таким чином, щоб формувати ті якості особистості, які б сприяли підвищенню рівня її здоров'я, відповідальності за наслідки своєї поведінки, з метою попередження виникнення різних проблем (форми роботи: інформаційно-просвітницькі, консультування, психокорекція, тренінги особистісного зростання).

2. Сімейний рівень передбачає вплив на мікросоціум – сім'ю, найближче оточення (ровесники) дитини, які здатні вплинути на спосіб життя і посприяти вирішенню конкретних проблем (форми роботи: консультування, всеобуч, тренінги, лекції).

3. Соціальний рівень профілактики сприяє актуалізації проблем, пов'язаних із окремими негативними явищами у суспільстві, а також зміні суспільних норм щодо здоров'я, способу життя, стосовно осіб, які за певних причин стали жертвами асоціальних моделей поведінки (наркозалежні, люди нетрадиційної сексуальної орієнтації, ВІЛ-інфіковані тощо). Робота на цьому рівні допомагає створити сприятливі умови для роботи на особистісному та сімейному рівнях (форми роботи: масові акції, соціальна реклама, семінари).

Аналіз наукових праць В. Афанасьєвої, Н. Клішевич, І. Козубовської, В. Лютого[6; 19; 20; 29] дозволяє констатувати, що із напрямів соціально-педагогічної профілактики можна виділити:

- профілактика дезадаптованої поведінки та важковиховуваності;
- профілактика делінквентної поведінки (злочинності, правопорушень, аморальних вчинків);
- профілактика адиктивної поведінки (алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії, токсикоманії, комп'ютерної залежності);
- профілактика асоціальної і психопатологічної поведінки (проституція, суїцид, безпритульність, бродяжництво, бездоглядності, профілактика сімейного неблагополуччя, насильства);

- профілактика інших соціальних ризиків (ВІЛ - інфікування, торгівля людьми).

В нашому розумінні, соціальний педагог є з'єднувальною ланкою між адміністрацією школи, класним керівником і шкільним психологом. Йому належить роль організації соціально-педагогічної профілактичної роботи, соціально-педагогічної просвіти батьків та роботи з громадськістю. Виділено такі форми співпраці його з іншими суб'єктами профілактики: консультації, що проводяться на підставі даних діагностики як окремих підлітків, так і класу в цілому; проведення практикумів з підлітками та їх батьками, де обговорюються питання етичного розвитку підлітків, важковиховуваності, девіантної поведінки, їх причини та шляхи попередження; семінари для підлітків, батьків, педагогів школи; спільне проведення батьківських зборів; колективний аналіз інформації, отриманої фахівцями та класним керівником; проведення спільних заходів для підлітків тощо.

Особливого значення для нашого дослідження становлять праці Л. Линник, В. Сорочинської [28; 43], в яких наголошується, що виконуючи профілактичну функцію соціально-педагогічної діяльності, фахівець:

- організовує систему профілактичних заходів щодо попередження відхилень у поведінці;
- впливає на формування морально-правової стійкості особистості;
- організовує систему заходів соціально-педагогічного оздоровлення дітей, молоді та неблагополучних сімей.

Науковці наголошують, що до основних напрямів вдосконалення профілактичної соціально-педагогічної діяльності можна віднести: організацію соціально-педагогічної профілактичної роботи щодо девіантної поведінки з орієнтацією на більш широкі вікові межі; врахування позиції підлітка як активного суб'єкта організації соціально-педагогічної профілактичної роботи з важковиховуваними; доцільність застосування в соціально-педагогічній профілактичній роботі методів, які гальмують розвиток негативних якостей особистості підлітків, та стимулюють розвиток позитивних; організацію

соціально-педагогічної роботи з сім'єю, спрямованої на мобілізацію нейтралізуючого потенціалу сімейного середовища[19, с. 8-9].

В нашому дослідженні нами виділено принципи реалізації соціально-педагогічної профілактики негативних форм девіантної поведінки підлітків: гуманності; забезпечення своєчасності соціально-педагогічних заходів, їх превентивного характеру; диференційованості профілактики; послідовності в застосуванні різноманітних організаційно-профілактичних і адміністративно-виправних форм соціально-педагогічного впливу на особистість; генералізації позитивних якостей особистості підлітка; оптимізму.

Отже, у нашому дослідженні „соціально-педагогічна профілактика” є більш широким поняттям щодо інших подібних понять, таких як: „соціально-педагогічна корекція”, „реабілітація”, „патронаж” тощо, оскільки в роботі з підлітками вона одночасно включає і „корекцію”, і „реабілітацію” й інші технології соціально-педагогічної діяльності. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки – це комплекс соціальних, педагогічних (навчально-виховних), медико-психологічних і правових заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин (умов), які сприяють поширенню девіантної поведінки в підлітковому середовищі.

1.3. Діагностика стану девіантної поведінки підлітків

Виходячи із теоретичних положень проблеми девіантної поведінки, досліджених у попередніх параграфах, ми вбачаємо необхідність проведення комплексного вивчення особистості дітей на предмет формування різних видів відхилень у поведінці і психосоматичному розвитку.

Базою для проведення експериментального дослідження нами було обрано Харківську ЗОШ I-III ступенів №10 Харківської міської ради Харківської області. У межах експерименту участь взяли діти віком від 13 до 16 років, які навчаються в 6-9 класах. Всього у експериментальному дослідженні брало участь 40 дітей.

Проведення експериментального дослідження здійснювалося за такими критеріями :

- когнітивний (показники – рівень сформованості соціальних знань про правомірну поведінку і девіації, обізнаність щодо способів вирішення конфліктних ситуацій, самореалізації);
- емоційно-особистісний (показники – емоційна врівноваженість, рівень сформованості комунікативних навичок, рівень тривожності, домагань і самооцінки);
- діяльнісно-поведінковий (показники – наявність закріплених моделей просоціальної поведінки, схильність до ведення здорового способу життя, навички самоконтролю, стилі вирішення конфліктних ситуацій).

Для первинної діагностики рівня схильності підлітків до негативних форм

девіантної поведінки нами було використано наступні методики:

- спостереження за дітьми з метою виявлення наявних зрушень у поведінці і особистісному розвитку;
- діагностики вад особистісного розвитку (ДВОР) (Додаток А);
- діагностики схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки за методикою А. Н. Орел(Додаток Б).

У процесі діагностики вад особистісного розвитку (ДВОР), дітям пропонувалося відповісти на запитання, які стосувалися різних сторін їх особливості поведінки, самопочуття, бажань, страхів, переконань тощо (Додаток А). Під час проведення даної методики діти мали нагоду поглянути на себе збоку: які вони є, що знають про себе, і поділитися цими знаннями з дорослими, щоб вони краще пізнали їх, зрозуміли. Методика складалась з 9 шкал, зокрема, тривожність, імпульсивність, агресивність, асоціальність, замкненість, естетична нечутливість тощо.

За результатами тестування були отримані наступні дані (таблиця 1.1.):

Таблиця 1.1.

Результати діагностики вад особистісного розвитку (ДВОР)

№ з/п	Показники	Кількісні дані (%)
1	Тривожність	20 %
2	Імпульсивність	10,8 %
3	Агресивність	8,2 %
4	Схильність до нечесної поведінки	10 %
5	Асоціальність	4,8 %
6	Замкнутість	4,2 %
7	Невпевненість	10,2 %

8	Екстернальність	2,4 %
9	Естетична нечутливість	9,6 %

Як видно із отриманих результатів тестування, найбільш вираженими у досліджуваної групи респондентів є показники тривожності, імпульсивності, невпевненості і схильності до нечесної поведінки. Сформованість цих особистісних якостей є основою для формування і закріплення девіантної поведінки підлітків, і є сигналом для необхідності посилення профілактичної і корекційної соціально-педагогічної роботи із учнями групи ризику.

Для діагностики схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки за методикою А. Н. Орел дітям пропонувалося пройти тестування з метою дослідження схильності до подолання норм і правил, схильності до адиктивної (залежної) поведінки, схильності до самоушкоджуючої і саморуїнливої поведінки, схильності до агресії та насильства, вольовий контроль емоційних реакцій, схильності до деліквентної поведінки (Додаток Б).

Так, до подолання суспільних норм і правил виявлено схильність у 25% респондентів, що свідчить про наявність установки до заперечення загальноприйнятих норм і цінностей, зразків поведінки, про схильність опитуваних протиставляти власні норми і цінності груповим, про тенденції «порушувати спокій», шукати труднощі, які можна було б подолати. При цьому решта опитаних виявили конформні установки і схильність слідувати стереотипам і загальноприйнятим нормам поведінки.

Готовність реалізувати адиктивну поведінку була діагностована у 35% респондентів, що свідчить про схильність випробовуваних до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану, про схильність до ілюзорно-компенсаторного способу вирішення особистісних проблем, орієнтацію на чуттєву сторону життя, про наявність «сенсорної спраги», про гедоністично орієнтовані норми і цінності. Хороший соціальний контроль поведінкових реакцій при цьому виявлено у 45% респондентів, відповіді решти респондентів свідчать про сумнівність результатів або про наявність вираженої психологічної потреби в адиктивних станах, що необхідно з'ясувати, використовуючи додаткові психодіагностичні засоби.

У процесі дослідження встановлено схильність підлітків до аутоагресивної поведінки на рівні 7%, що беззаперечно підтверджує відсутність тенденції до соматизації тривоги, відсутність схильності до реалізації комплексів провини в поведінкових реакціях у більшості опитаних.

Але при цьому загрозливими є показники до реалізації агресивних тенденцій у поведінці. Так, 42% респондентів виявили агресивну спрямованість особистості у стосунках з іншими людьми, про схильність вирішувати проблеми за допомогою насильства, про тенденції використовувати приниження партнера по спілкуванню як засіб стабілізації самооцінки. Нетиповість агресії як способу виходу з фруструючої ситуації властива 48% опитаних, у решти 10% респондентів простежується схильність до агресії.

Узагальнення результатів тестування за шкалою вольового контролю емоційних реакцій показує необхідність посилення соціально-педагогічної роботи щодо формування у підлітків вольового контролю своїх потреб і чуттєвих потягів. Так, схильність реалізовувати негативні емоції безпосередньо в поведінці, без затримки, виявлено у 27% опитаних, слабкість вольового контролю емоційної сфери притаманна 34% респондентів.

За шкалою схильності до деліквентної поведінки було диференційовано опитуваних на «звичайних» підлітків та осіб із зафіксованими правопорушеннями, що вступали в конфлікт із загальноприйнятим способом життя і правовими нормами у співвідношенні 78% до 22%, що виявляє «деліквентний потенціал» групи респондентів.

Відповідно до сформованості критеріїв, у групі респондентів було виявлено процентне співвідношення кількості підлітків з високим, середнім і низьким рівнем сформованості девіантної поведінки (рис. 1.1.) за такими показниками:

1. До групи з низьким рівнем девіантної поведінки було віднесено 41% учнів, які мали глибокі і міцні знання, чітку моральну позицію щодо сутності правопорушень, соціальну спрямованість своєї поведінки, позитивно ставляться до навчання і успішно навчаються. Такі підлітки віддають пріоритет загальнолюдським цінностям і здоровому способу життя; поведінка їх стійка,

прогнозована, відповідальна; вони володіють здатністю аналізувати свої вчинки і вчинки інших; адекватно себе оцінюють; вміють себе контролювати.

2. До групи із середнім рівнем сформованості девіантної поведінки були віднесені підлітки (34%), як і мали певні, але недостатні знання, нестійку позицію щодо сутності і проявів правопорушень, мали посередні успіхи у навчанні; не завжди дотримувались правил моральної поведінки, здорового способу життя; періодично здійснювали протиправні дії, недостатньо володіли навичкам и саморегуляції та самоконтролю; не завжди адекватно себе оцінювали.

3. До групи з високим рівнем сформованості девіантної поведінки (25%) були віднесені підлітки, які мали розрізнені знання про сутність правомірної поведінки, підтримували позицію правопорушників, не встигали у навчанні, не дотримувалися здорового способу життя, вживали психоактивні речовини, вчиняли протиправні дії, мали неадекватну самооцінку, не вміли регулювати свою поведінку.

Узагальнені результати діагностики схильності підлітків до девіантної поведінки

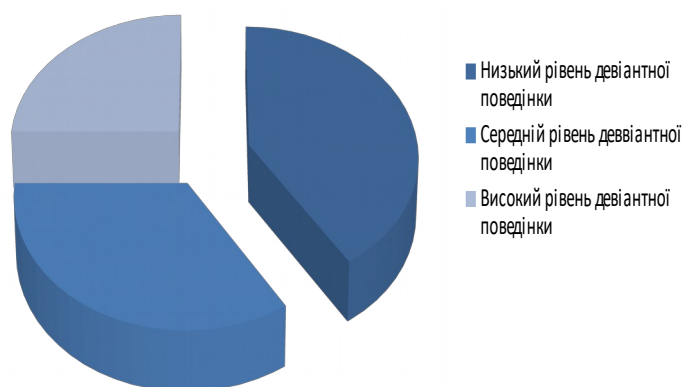

Рис. 1.1. Узагальнені результати первинної діагностики схильності підлітків до девіантної поведінки.

Таким чином, отримані результати експериментального дослідження дають підстави стверджувати про необхідність посилення соціально-педагогічної роботи з підлітками, схильними до девіантної поведінки, у напрямі розвитку їх соціальності, корекції адикцій, формування емоційно-

вольової сфери, розвитку просоціальних особистісних якостей, соціально схвальних способів поведінки.

Висновки до першого розділу

Поведінка з відхиленням – девіантна – це система дій і вчинків, які суперечать загальноприйнятим соціальним нормам права, культури, моралі, і є одним із проявів соціальної дезадаптації. Спираючись на основні результати дослідження негативних форм девіантної поведінки підлітків та сутність соціально-педагогічної профілактичної роботи з цією категорією неповнолітніх, було визначено соціально-педагогічні умови, які б сприяли попередженню девіантної поведінки: виховання законслухняності та дисциплінованості; формування зразків поведінки, сприятливих для позитивного мікроклімату в зоні перебування індивіда; формування стандартів поведінки, адекватних моральним та етичним нормам суспільства; розвиток самодисципліни та стресостійкості; вироблення вміння регулювати власні психологічні навантаження; формування здатності раціонально оцінювати об'єктивну ситуацію та контролювати адекватність власної поведінки соціальним вимогам; формування суспільно-цінних морально-етичних переконань і засад; розвиток активної, творчої позиції особистості, різнобічних і систематизованих інтересів.

Проведення експериментального дослідження здійснювалося за такими критеріями : когнітивний; емоційно-особистісний; діяльнісно-поведінковий. На підставі отриманих результатів констатувального експерименту ми можемо зробити висновок про загальний рівень сформованості девіантної поведінки підлітків як такий, що потребує впровадження додаткових ефективних засобів, форм і методів соціально-педагогічної роботи. До групи з низьким рівнем девіантної поведінки було віднесено 41% учнів, до групи із середнім рівнем сформованості девіантної поведінки було віднесено 34% опитаних, до групи з високим рівнем сформованості девіантної поведінки – 25% учнів.

Найбільш вираженими у досліджуваній групі респондентів є показники тривожності, імпульсивності, невпевненості і схильності до нечесної поведінки. До подолання суспільних норм і правил виявлено схильність у 25% респондентів. Хороший соціальний контроль поведінкових реакцій при цьому виявлено у 45% респондентів. Готовність реалізувати адиктивну поведінку була

діагностована у 35% респондентів. Схильність підлітків до аутоагресивної поведінки на рівні 7%, що беззаперечно підтверджує відсутність тенденції до соматизації тривоги, відсутність схильності до реалізації комплексів провини в поведінкових реакціях у більшості опитаних, 42% респондентів виявили агресивну спрямованість особистості у стосунках з іншими людьми. Схильність реалізовувати негативні емоції безпосередньо в поведінці виявлено у 27% опитаних, слабкість вольового контролю емоційної сфери притаманна 34% респондентів.

Тому наступним завданням нашого дослідження є розробка комплексу форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕГАТИВНИХ ФОРМ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

2.1. Обґрунтування форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків

Сучасна криза, що охопила все світове співтовариство, характеризується такими спільними для різних країн рисами, як посилення соціального відчуження серед молоді, зростаюче поширення в дитячому середовищі саморуйнівної поведінки, що зумовлює зростання злочинності, проституції, наркоманії, алкоголізму та інших негативних явищ. Першочерговим завданням стає оптимізація процесу соціалізації дітей, їх адаптації до різних суспільних, освітніх та виховних інститутів. Така ситуація вимагає від суспільства, конкретної соціальної служби, соціальних педагогів пошуку і впровадження ефективних технологій роботи з дезадаптованими дітьми, підлітками і молоддю, зокрема різних форм і методів профілактичної спрямованості.

На основі узагальнення наукових праць [9; 12; 19; 20; 22; 28]можемо констатувати, що вибір форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків буде залежати від певних характеристик особистості дитини:

– «вразливі» – підлітки з високим рівнем тривожності та дезадаптації, котрі є основними чинниками їх девіантної поведінки.

–«конфліктні» – підлітки з низьким рівнем комунікативних здібностей, високим рівнем конфліктності

– «самовпевнені» – підлітки, для яких характерна завищена самооцінка, висока схильність до ризику.

З огляду на вище зазначену характеристику в науковій літературі виділяють наступні профілактичні форми й методи: форми і методи первинної профілактики: методи діагностики девіантної поведінки (тести; анкетування;

метод вивчення документів з особистої справи підлітка; бесіда; спостереження); форми й методи непрямого профілактичного впливу (психологічний тренінг; тренінг комунікативних умінь; тренінг формування впевненості в собі та вміння виходу зі стресових ситуацій; тренінг профілактики девіантної поведінки з основами правових знань підлітків). Форми й методи вторинної профілактики: методи превентивного виховання (створення ситуації психологічного комфорту; установлення довірливих відносин з підлітком; формування у підлітків позитивної самооцінки; розробка правильних навичок спілкування і поведінки; формування пізнавальних інтересів тощо) й прямого (бесіди із запрошеними на виховні години працівниками медичних, соціально-реабілітаційних, правоохоронних закладів, педагогами-валеологами, соціальними педагогами; конкурси плакатів і стіннівок), і непрямого профілактичного впливу (соціально-психологічні тренінги з профілактики девіантної поведінки; рольові ігри; дискусії в класі). Форми й методи третинної профілактики: методи корекції девіантної поведінки (методи руйнування негативного типу характеру – метод «вибуху» і метод реконструкції характеру; метод перебудови мотиваційної сфери та самосвідомості; переконання; перебудови життєвого досвіду: обмеження; перенавчання; переключення; регламентації способу життя; попередження негативної та стимулювання позитивної поведінки; змагання; індивідуальна робота; зустрічі підлітків «групи ризику» із психологом) та реабілітація девіантних підлітків (методи поведінкової (практичної) корекції, «Групова психотерапія підлітків девіантної поведінки», методикогнітивної терапії, технологія переосмислення проблемної ситуації, методи гештальттерапії тощо) [32, с. 14.

Також в працях А.Нагорної, В. Беспалько виокремлено ряд специфічних методів профілактичної роботи, зокрема до них відносяться: профілактична консультативна бесіда; міні-лекція; анкетування; системне спостереження; рольові ігри; профілактичні тренінги; соціальна реклама; відеолекторії; метод підтримки та стимулювання нових навичок, моделей поведінки; метод завчасної

нейтралізації конфліктної ситуації; метод профілактичного втручання; дискусійні клуби[33, с. 61-62].

До інноваційних методів попередження девіантної поведінки О. Яремінко відносить педагогічні дискусії, конкурси, диспути, соціально-комунікативні тренінги, тренінги особистісного зростання, ситуаційні вправи, рольові і ділові ігри, дебати, мозкові штурми, використання психомалюнку: «Дерево», «Моя сім'я», «Неіснуюча тварина», «Мій дім», «Мої друзі» тощо [56, с. 82].

В ході дослідження встановлено, що диференціацію змісту, методів, форм соціально-педагогічної профілактичної роботи з підлітками девіантної поведінки соціальному педагогу необхідно здійснювати враховуючи такі класифікаційні ознаки: організаційно-педагогічні (типологія обумовлює місце проведення профілактичної роботи, умови й осіб, які будуть її проводити); соціально-педагогічні (типологія базується на визначенні спрямованості особистості, оскільки в ній проявляються мотиви людини, внутрішні стимули її дій); психолого-педагогічні (типологія відображає конкретні соціально-педагогічні завдання, зокрема, нормалізацією характерологічних особливостей).

Ефективність профілактичних заходів визначається наявністю таких умов:

- спрямованість на викорінення джерел дискомфорту як в самій дитині, так і в соціальному й природному середовищі та одночасно на створення умов для набуття неповнолітньою дитиною необхідного досвіду для розв'язання проблем, які постійно виникають;

- озброєння дитини новими навичками, які допомагають досягти поставлених цілей чи зберегти здоров'я;

- розв'язання ще не виниклих проблем, запобігання їх виникненню.

Отже, у ході дослідження встановлено, що для мінімізації або усунення тих чи інших проявів девіацій у підлітків необхідно не лише застосування визначених форм і методів (тематичні дні, інтерактивні заняття, соціально-психологічні, просвітницькі тренінги, медіація тощо), а й: по-перше, проводити

профілактику одночасно всіх видів девіантної поведінки, які є актуальними у підлітковому середовищі; по-друге, об'єднати у профілактичному напрямку зусилля педагогів, батьків і громадськості. З урахуванням того, що саме школа має всі можливості для об'єднання цих зусиль, вона повинна відігравати координуючу роль в організації процесу соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки підлітків.

2.2. Методичні рекомендації з реалізації форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків

Основними принципами реалізації форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків можна вважати: опора на потенційні можливості дитини; принцип активізації свідомості й життєвого досвіду особистості; принцип безпеки навчання і створення сприятливої атмосфери навчання; принцип випереджаючого навчання та інші.

Усі окреслені форми, методи, засоби та умови можуть бути покладені в основу побудови профілактичних програм, зокрема:

- робота з учителями може бути реалізована у межах навчально-виховного процесу на заняття з актуальних проблем профілактики девіантної поведінки; організації психологічних практикумів «Особливості освіти та виховання підлітків з девіантною поведінкою», «Конфлікти між учителями й підлітками. Методи їх подолання»; проведенні інструктажу та організації консультування класних керівників;

- робота з батьками може передбачати безпосередньо прямий профілактичний вплив і полягати в організації серій повідомлень і лекцій на теми: «Особливості вікової психології підлітків», «Види, причини та способи профілактики девіантної поведінки підлітків у родині»;

- робота з самими підлітками: первинна профілактика; вторинна профілактика; третинна профілактика. У межах цих етапів профілактична

робота з підлітками може бути здійснена за такими напрямками: профілактика та корекція моральної недосконалості підлітків; нікотинової залежності; алкогольної залежності; наркозалежності; залежності від азартних ігор та Інтернет-залежності; підліткової агресії; противоправної поведінки; сексуальних девіацій; суїцидальної поведінки.

Дослідження проблеми перевиховання дітей, схильних до девіантної поведінки, показує, що її розв'язання залежить від таких умов:

- знання типологічних особливостей дитячих девіацій поведінки;
- вміння виявити та використати позитивні якості неповнолітнього, взаємини та систему виховання в його сім'ї, вплив громадської думки на нього;
- налагодження доброзичливих стосунків учня-правопорушника з батьками, вчителями, однолітками;
- залучення дітей до самовиховання, вдосконалення своєї особистості;
- озброєння педагогів, батьків, представників громадськості методами і прийомами перевиховання, вміннями коригувати їх в конкретній життєвій ситуації;

Висновки до другого розділу

Для мінімізації або усунення тих чи інших проявів девіацій у підлітків необхідно не лише застосування визначених форм і методів (тематичні дні, інтерактивні заняття, соціально-психологічні, просвітницькі тренінги, медіація тощо), а й: по-перше, проводити профілактику одночасно всіх видів девіантної поведінки, які є актуальними у підлітковому середовищі; по-друге, об'єднати у профілактичному напрямку зусилля педагогів, батьків і громадськості. Ефективність профілактичних заходів визначається наявністю таких умов: спрямованість на викорінення джерел дискомфорту як в самій дитині, так і в соціальному й природному середовищі та одночасно на створення умов для набуття неповнолітньою дитиною необхідного досвіду для розв'язання проблем, які постійно виникають; озброєння дитини новими навичками, які допомагають досягти поставлених цілей чи зберегти здоров'я; розв'язання ще не виниклих проблем, запобігання їх виникненню.

У процесі реалізації програм соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків соціальним педагогам необхідно будувати взаємодію з дітьми, спираючись на низку принципів і умов організації взаємодії: опора на потенційні можливості дитини; принцип активізації свідомості й життєвого досвіду особистості; принцип безпеки навчання і створення сприятливої атмосфери навчання; принцип випереджаючого навчання.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Проведене теоретичне дослідження дає підстави для наступних висновків:

1. На основі аналізу наукових джерел з соціальної педагогіки, педагогіки, психології і вивчення нормативно-правової документації нами було проведено теоретичне дослідження проблеми формування негативних форм девіантної поведінки підлітків. Науковці виділяють такі критерії девіантної поведінки: систематична повторюваність; соціально-деструктивна спрямованість; тривалість дії; порушення норм моралі, що прийняті на певному рівні соціального і культурного розвитку соціальної спільноти; активність і пасивність неприйняття типових норм; невідповідність нормам вікових особливостей і статевої приналежності неповнолітнього; вихід за межі індивідуальних варіацій; змінність реакції.

2. Під час вирішення другого завдання дослідження нами було визначено суть соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків. Спираючись на основні результати дослідження негативних форм девіантної поведінки підлітків та сутність соціально-педагогічної профілактичної роботи з цією категорією неповнолітніх, було визначено соціально-педагогічні умови, які б сприяли попередженню девіантної поведінки.

3. З метою вирішення третього завдання нами було проведено дослідження рівня сформованості девіантної поведінки підлітків в ЗОШ. Базою для проведення експериментального дослідження нами було обрано Харківську ЗОШ I-III ступенів №10 Харківської міської ради Харківської області. У межах експерименту участь взяли діти віком від 13 до 16 років, які навчаються в 6-9 класах. Всього у експериментальному дослідженні брало участь 40 дітей. На стадії констатувальної роботи у групі респондентів було проведено діагностику схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки за методикою А. Н. Орел і діагностику вад особистісного розвитку ДВОР (автор З. Карпенко).

Проведення експериментального дослідження здійснювалося за такими критеріями : когнітивний; емоційно-особистісний; діяльнісно-поведінковий. Найбільш вираженими у досліджуваній групі респондентів є показники тривожності, імпульсивності, невпевненості і схильності до нечесної поведінки.

4. Обґрунтовано форми і методи соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків. Для мінімізації або усунення тих чи інших проявів девіацій у підлітків необхідно не лише застосування визначених форм і методів (тематичні дні, інтерактивні заняття, соціально-психологічні, просвітницькі тренінги, медіація тощо), а й: по-перше, проводити профілактику одночасно всіх видів девіантної поведінки, які є актуальними у підлітковому середовищі; по-друге, об'єднати у профілактичному напрямку зусилля педагогів, батьків і громадськості.

5. У процесі реалізації програм соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків соціальним педагогам необхідно будувати взаємодію з дітьми, спираючись на низку принципів і умов організації взаємодії. Розроблені методичні рекомендації з реалізації форм і методів соціально-педагогічної діяльності щодо попередження негативних форм девіантної поведінки підлітків дозволять оптимізувати процес соціально-педагогічної роботи з формування просоціальної поведінки підлітків, навичок здорового способу життя, розвитку емоційно-вольової сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алкогольная и наркотическая зависимость у детей и подростков: пути преодоления: [учеб. пособие] / под. ред. Э. Ф. Вагнера и Х. Б. Уолдрон. – М.: Академия, 2006. – 476 с.
2. Архипова С. П. Соціальна педагогіка : навчально-методичний посібник / С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. – Черкаси-Ужгород, 2002. – 154 с.
3. Афанасьев В. С. Социология девиантного (отклоняющегося) поведения: учебное пособие / В. С. Афанасьев, Я. И. Гишинский. – СПб.: Изд-во филиала ИСАИ, 1993. – 167 с.
4. Афанасьев В. С. Девиантное поведение в условиях тотального кризиса : особенности, тенденции, перспективы / В. С. Афанасьев, Я. И. Гишинский // Образ мыслей и образ жизни. – М.: 1996. – С. 147-219 с.
5. Афанасьєва В. В. Профілактика та корекція девіантної поведінки підлітків у навчальному процесі / В. В. Афанасьєва // Соц. педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 1. – С. 47-52.
6. Афанасьєва В. В. Соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Вікторія Вікторівна Афанасьєва ; Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2011. – 22 с.
7. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. В. Безпалько. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 208 с.
8. Бланков А.С. Предупреждение наркомании несовершеннолетних: [учеб.пособие] / А.С.Бланков. – М.: ВНИИ МВД СССР. – 1989. – 56 с.
9. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения : монография / М. И. Бобнева, Е. В. Шорохова. – М.: Наука, 1978. – 312 с.
10. Богданова І. М. Соціальна педагогіка: навч. посібник / І. М. Богданова. – К.: Знання, 2008. – 343 с. – (Бібліотека соціального педагога).

11. Быков С.А. Наркомания среди молодежи как показатель дезадаптированности / С.А. Быков // Социол. исслед. 2000. – № 4. – С. 48-52.
12. Волкова С. В. Ресоциализация подростков с девиантным поведением в системе дополнительного образования : автореферат дис. ... канд. пед. наук : спец. : 13.00.01 / Светлана Вадимовна Волкова ; Моск. гос. агроинженер. ун-т им. В. П. Горячкина. – М., 2007. – 19 с.
13. Гишинский Я. И. Социология девиантного (отклоняющегося) поведения и социального контроля : учеб. пособие / Я. И. Гишинский, В. С. Афанасьев. – СПб.: Санкт-Петербургский филиал ИС РАН. – 1993. – 254 с.
14. Гонеев А. Д. Основы коррекционной педагогики : учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / А. Д. Гонеев, Н. И. Лифинцева, Н. В. Ялпаева. – 3-е издание. – М.: Academia, 2004. – 272 с.
15. Емельянова Е. В. Психологические проблемы современного подростка и их решение в тренинге / Е. В. Емельянова. – СПб. : Речь. 2008. – 336 с.
16. Змановская Е. В. Девиантология: Психология отклоняющегося поведения: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е. В. Змановская. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Академия, 2006. – 288 с.
17. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: підручник / А.Й. Капська. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 256с.
18. Кащенко В.П. Асоціальна поведінка школяра / В.П. Кащенко // Питання психології . - 2003 .- № 5. - С. 43.
19. Клішевич Н. А. Соціально-педагогічна робота з підлітками з делінквентною поведінкою (друга половина ХХ – початок ХХІ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Наталія Анатоліївна Клішевич. – К., 2011. – 20 с.
20. Козубовська І. В. Соціальна профілактика девіантної поведінки: корекція відхилень у поведінці важковиховуваних дітей у процесі професійного педагогічного спілкування / І. В. Козубовська, Г. В. Товканець. – Ужгород: Патент, 1998. – 195 с.

21. Коношенко Н. А. Соціально-педагогічна реабілітація девіантних молодших школярів в умовах реабілітаційних центрів: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Н. А. Коношенко ; Луганський Нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – Луганськ, 2012. – 20 с.
22. Коробкина З. В. Профилактика анаркотической зависимости у детей и молодежи : учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / З. В. Коробкина, В. А. Попов. – 3-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 192 с.
23. Короткий термінологічний словник із соціальної педагогіки, соціальної роботи / уклад. Л. В. Лохвицька, І. І. Доброскок. –Переяслав-Хмельницький, 2007. – 144 с.
24. Кошова І. В. психологія девіантної поведінки : навч. посібник / І. В. Кошова, О. Д. Кресан. – Ніжин : НДУ імені М. Гоголя, 2009. – 167 с.
25. Лазаренко В. І. Наркоситуація в Україні та девіантна поведінка молоді: дис. канд. соціол. наук: 22.00.04 / Вікторія Іванівна Лазаренко; Харківський національний ун-т ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2003. – 221 с.
26. Линник Л. М. Важковиховувані діти: вплив сімейного середовища // Соціальна робота в Україні: теорія і практика : науково методичний журнал. – К., 2003. – № 1. – С. 93-99.
27. Линник Л. М. Попередження відхилень у поведінці молодших школярів у контексті національного виховання // Проблеми педагогічних технологій: Зб. наук. пр. – Луцьк: Волинський Академічний Дім, 2002. – Вип. 4. – С. 136-143.
28. Линник Л. М. Соціально-педагогічні засади профілактичної роботи з важковиховуваними підлітками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец: 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Леся Миколаївна Линник ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 22 с.
29. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки : навч. посіб. / В. П. Лютий. – К. : Академія праці і соціальних відносин, 2000. – 50 с.

30. Максимова Н. Ю. Основи дитячої патопсихології : навч. посібник / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілютіна, В. М. Піскун. – К.: Перун, 1996. – 464 с.
31. Максимова Н. Ю. Основи психології девіантної поведінки : підручник / Н. Ю. Максимова. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 439 с.
32. Мартинюк Т. А. Соціально-педагогічна профілактика вживання психоактивних речовин підлітками : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Т. А. Мартинюк ; Державний заклад «Волинський національний педагогічний університет імені Лесі Українки». – Луцьк, 2011. – 20 с.
33. Нагорна А. М. Профілактика наркоманії серед підлітків : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Нагорна, В. В. Беспалько. – 2-е вид., доповн. – Кам'янець-Поділ. : Абетка-НОВА, 2003. – 183 с.
34. Немченко С.Г. Портрети девіантних підлітків. Психологічна корекція девіантної поведінки старшокласників загальноосвітньої школи: методичні рекомендації для вчителів, психологів загальноосвітніх шкіл / С. Г. Немченко. – Запоріжжя: "Прем'єр", 2005. – 84 с.
35. Никитина Н. И. Методика и технология работы социального педагога : учеб. пособие [для студ. пед. училищ и коллеждей, обучающихся по специальности «Соц. педагогика»] / Н. И. Никитина, М. Ф. Глухова. – М. : Гуманитар. изд. центр «ВЛАДОС», 2007. – 399 с. – (Для средних специальных учебных заведений).
36. Омельченко Я. Психологічна допомога дітям з тривожними станами / Я. Омельченко. – К. : Шк. світ, 2008. – 112 с. – (Бібліотека Шкільного світу).
37. Оржеховська В. М. Проблема насильства неповнолітніх як гостре соціальне явище / В. М. Оржеховська // Позакласний час. – 2008. – № 9. – С. 12-26.
38. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2005. – 650с.
39. Потапова Л. В. Профілактика ВІЛ-СНІДу, наркоманії та алкоголізму : підруч. для вищ. навч. закл. / Л. В. Потапова. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 107 с.

40. Робота вчителя з педагогічно занедбаними учнями: методичні рекомендації / [упорядник Г.А. Іваниця]. – Вінниця.: ВОПОПП, Відділ інформаційних технологій, 2008. – 22 с.
41. Рудакова И. А. Девиантное поведение / И. А. Рудакова. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2005. – 156 с.
42. Сенько В. Г. Психолого-педагогічні підходи в роботі з важкими учнями : методичний матеріал для педагогів ПТУ / В. Г. Сенько. - Мінськ, 1995.
43. Сорочинська В. Є. Профілактика негативних явищ серед учнівської та студентської молоді (наркоманія, алкоголізм, СНІД) : навчально-методичний посібник для вищ. навч. закл./ В. Є. Сорочинська, О. А. Удалова, В. С. Штифурак, О. Ю. Удалова . – К., 2003. – 168 с.
44. Социальная дезадаптация : нарушение поведения детей и подростков / под ред. Н. В. Востриковой и др. – М. : Изд. Дом Грааль, 1996. – 184 с.
45. Социальная педагогика : курс лекций: учеб. пособие для студ. вузов / Ю. Н. Галагузова , Г. Н. Штинова , Е. Я. Тищенко и др. ; подобщ. ред. М. А. Галагузовой. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 416 с. – (Учебноепособие для вузов).
46. Социальная педагогика: курс лекций / Подобщей ред. М. А. Галагузовой. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
47. Соціальна педагогіка : мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
48. Татенко В. А. Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся (психолого-педагогический аспект): пособие для учителя / В. А. Татенко, Т. Н. Титаренко. – К.: Рад. школа, 1989. – 128 с.
49. Татенко В. А. Трудный подросток: причины и следствия / В. А. Татенко. – К. : Рад. школа, 1985. – 175 с.
50. Харченко С. Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія і практика: монографія / С. Я. Харченко. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 230 с.

51. Харченко С. Я. Соціально-педагогічні технології : навч.-метод. посіб. / С. Я. Харченко, Н. П. Краснова, Л. П. Харченко. – Луганськ : Альма – матер, 2005. – 552 с.
52. Чередниченко В. И. Трудные дети и трудные взрослые: книга для учителя / В. И. Чередниченко. – М.: Просвещение, 1991. – 192 с.
53. Шилова В. Н. Социология отклоняющегося поведения / В. Н. Шилова // Социологические исследования. 1994. – № 11. – С. 68-72.
54. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков / Лидия Бернгардовна Шнейдер. – М.: Академический Проект; Трикста, 2005. – 336 с. – (Психологические технологии).
55. Штифурак В. С. Виховна робота з важковиховуваними дітьми: навчально-методичний посібник / В. С. Штифурак. - Вінниця, 2003. – 45 с.
56. Яремінко О. О. Тютюн, алкоголь, наркотики в молодіжному середовищі: вживання, залежність, ефективна профілактика / О. О. Яремінко, О. М. Банакірева, О. О. Стойко. – К. 2005. – 196 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика вад особистісного розвитку ДВОР (автор З. Карпенко)

Вік учнів: 9 – 11 років

Обладнання: роздруковані бланки відповідей тесту, опитувальник, олівці чи ручки

Інструкція: учню пропонується відповісти на запитання, що стосуються різних сторін його особистості: поведінки, самопочуття, бажань, страхів, переконань тощо.

« - Ти маєш чудову нагоду поглянути на себе збоку і проаналізувати, що ти знаєш про себе, поділитися цими знаннями з дорослими, аби вони краще піз-нали тебе і змогли тебе розуміти, спілкуватися з тобою, навчати тебе.

У спеціальному бланку для відповідей навпроти відповідного номера твердження треба поставити знак «+», якщо ти згоден з твердженням, і знак «-», якщо ти з твердженням не згоден.

Не розмірковуй довго, відповідай одразу, вслуховуючись у зміст. Усі відповіді будуть правильними, якщо ти відповідатимеш чесно. »

Інтерпретація результатів:

8 – 10 балів - високий рівень вираженості вади;.

4 – 7 балів - середній рівень вираженості вади;

1 –3 бали- низький рівень вираженості вади.

Опитувальник ДВОР

1. Мені важко зосередитися на чомусь одному.
2. Я не можу довго працювати не втомлюючись.
3. Я переживаю з будь-якого приводу.
4. Під час виконання завдання я дуже напружений і скутий.
5. Я часто думаю про можливі неприємності.
6. Я лякливий, багато що викликає в мене страх.
7. Я не люблю чекати.
8. Я не люблю починати нову справу.
9. Я неспокійно сплю, погано засинаю.
10. Я невпевнений у своїх силах, боюся труднощів.
11. Я завжди швидко знаходжу відповідь, коли про щось запитують (можливо і неправильно, але дуже швидко).
12. У мене часто змінюється настрій.
13. Мені часто все набридає.
14. Я швидко, не вагаючись, приймаю рішення.
15. Я часто відволікаюся на уроках.
16. Коли хтось з дітей на мене кричить, я також кричу у відповідь.
17. Я впевнений, що впораюся з будь-яким завданням.
18. Я люблю діяти, а не розмірковувати.
19. В іграх я не підкоряюся правилам.
20. Я гарячкую під час розмови.
21. Коли хтось мене образить, я прагну поквитатися з ним.
22. Іноді мене тішить, коли я щось зламаю, розірву, розіб'ю.
23. Я дуже серджуся, коли хтось сміється з мене.
24. Мені здається, що інколи я хочу зробити якусь шкоду.
25. У відповідь на вказівки мені хочеться зробити все навпаки.
26. Я люблю бути першим, верховодити, підкоряти собі інших.

27. Я легко можу посваритися чи побитися.
28. Я не поступаюся іншим, не ділюся з ними нічим.
29. Я не можу змовчати, коли чимось незадоволений.
30. Часом я так наполягаю на своєму, що людям навколо уривається терпець.
31. Я люблю, коли мене хвалять за те, що насправді зробила інша людина.
32. Мені подобається отримувати більше від того, що насправді належить.
33. Я часто звинувачую кого-небудь у тому в чому насправді винний сам.
34. Трапляється, що я привласнюю речі, що належать іншій людині.
35. Мені подобається перебільшувати, хвалитися, вигадувати небилиці.
36. Я часто порушую свої обіцянки.
37. Я завжди знаходжу виправдання непорядному вчинку.
38. Я не визнаю своїх помилок.
39. Я роблю все задля своєї вигоди.
40. Я рідко визнаю, що заподіяв комусь шкоду.
41. Я часто порушую правила поведінки, встановлені вчителем.
42. Я люблю сміятися з інших.
43. Я кривджу своїх товаришів: б'ю їх, штовхаю, дражню.
44. Часто я говорю одне, а роблю протилежне.
45. Я розповідаю непристойні історії, вживаю лайливі слова.
46. Перекоаний, що мої пустощі нікому не шкодять.
47. Для своєї вигоди я часто обдурюю інших.
48. Діти скаржаться на мене, не хочуть гратися зі мною.
49. Я люблю розповідати жакливі історії, про які дізнався з кінофільмів і розмов між дорослими.
50. Я знущаюся з тварин, нищу без потреби рослини.
51. Я цураюся своїх ровесників, тримаюся від них віддалік.
52. Я не довіряю людям, побоююся їх.
53. Я не люблю дивитися в очі людині, з якою розмовляю.
54. Я мовчазний, не підтримую розмову з чужими людьми.
55. Мене часто запитують, чим я незадоволений.
56. Мене часто підозрюють у негарних вчинках.
57. Люди часто навмисно ображають мене.
58. Я часто буваю засмученим.
59. Я люблю гратися сам.
60. Дитяча компанія швидко мені набридає.
61. Мені небайдуже, що про мене думають інші.
62. Я повинен завжди все знати.
63. Я не маю права помилятися.
64. Я намагаюся виправдати свої вчинки перед іншими людьми.
65. Спочатку я дбаю про інших, а потім вже про себе.
66. Коли я зроблю помилку, у мене з'являється почуття провини.
67. Усі люди, з якими я спілкуюся, повинні мене любити.
68. Інші люди мають право контролювати мою поведінку.
69. Я намагаюся допомогти людям навіть тоді, коли мене про це не просять.
70. Якщо я вже прийняв рішення, то не маю права передумати.
71. Мої успіхи залежать від удачі, талану, щасливого випадку.
72. Я волю почекати, поки мої труднощі розв'яжуться самі собою.
73. Мої оцінки в школі не залежать від моїх цінностей.
74. Мої успіхи залежать від допомоги інших людей.
75. За мене вирішують інші, що і як робити.
76. Я не винен, що не можу домогтися кращих результатів.
77. Я не планую того, що зі мною трапляється.

78. Я сам нічого не можу змінити в своєму житті.
 79. За моє здоров'я відповідають дорослі.
 80. Діти виростають такими, якими їх виховують батьки.
 81. Я більше люблю слухати казки, ніж вірші.
 82. Коли я їду з мамою в магазин, я більше хотів би, щоб мені купили цукерки, ніж книжку.
 83. Я не мрію стати актором.
 84. Мені не подобаються квіти.
 85. Мені більше подобається звичайна їжа, яку мама готує щодня, ніж фрукти — ананаси, мандарини, ківі.
 86. Я не радію, коли бачу щось красиве і незвичайне.
 87. Мене цікавлять технічні іграшки, наприклад, автомобілі, літаки, мотоцикли...
 88. Мені не подобається гратися з ляльками.
 89. Я не люблю вигадувати різні небилиці.
 90. Я не плачу, коли чую сумну історію.

Дешифратор (інформація для психолога)

Прізвище, ім'я учня _____ Клас _____

Тривожність	Імпульсивність		Агресивність	Схильність до нечесної поведінки	Асоціальність	Замкнутість		Невпевненість	Екстернальність	Естетична нечутливість
1	2	3	4	5	6	7	8	9		
1	11	21	31	41	51	61	71	81		
2	12	22	32	42	52	62	72	82	Бланк відповідей	
3	13	23	33	43	53	63	73	83		
4	14	24	34	44	54	64	74	84		
5	15	25	35	45	55	65	75	85		
6	16	26	36	46	56	66	76	86		
7	17	27	37	47	57	67	77	87	Прізвище, ім'я учня _____	
8	18	28	38	48	58	68	78	88		
9	19	29	39	49	59	69	79	89		
10	20	30	40	50	60	70	80	90		

Клас _____

Дата _____

Визначення схильності до адиктивної, агресивної, деліквентної поведінки (А. Н. Орел)

Призначення тесту. Пропонована методика діагностики схильності до поведінки, що відхиляється (СВП) є стандартизованим тест-опитувальником, призначеним для вимірювання готовності (схильності) підлітків до реалізації різних форм поведінки, що відхиляється. Опитувальник є набором спеціалізованих психодіагностичних шкал, спрямованих на вимірювання готовності (схильності) до реалізації окремих форм поведінки, що відхиляється. Методика передбачає облік та корекцію установки на соціально бажані відповіді випробовуваних. Шкали опитувальника діляться на змістовні і службову. Змістовні шкали спрямовані на вимірювання психологічного змісту комплексу пов'язаних між собою форм девіантної поведінки, тобто соціальних і особистісних установок, що стоять за цими поведінковими проявами. Службова шкала призначена для вимірювання схильності досліджуваного давати про себе соціально-схвалювану інформацію, оцінки достовірності результатів опитувальника в цілому, а також для корекції результатів за змістовними шкалами в залежності від вираженості установки випробовуваного на соціально-бажані відповіді.

Інструкція до тесту: Перед вами є ряд тверджень. Вони стосуються деяких сторін вашого життя, вашого характеру, звичок. Прочитайте перше твердження і вирішіть чи вірно дане твердження стосовно до вас.

- Якщо вірно, то на бланку відповідей поряд з номером, відповідним твердженням, в квадратику під позначенням «так» поставте хрестик або галочку.

- Якщо невірно, то поставте хрестик або галочку в квадратику під позначенням «ні».

- Якщо вам важко відповісти, то постарайтеся вибрати варіант відповіді, який все-таки більше відповідає вашій думці. Таким чином відповідайте на всі пункти опитувальника. Якщо помилитеся, то закресліть помилкову відповідь і поставте ту, яку вважаєте за потрібне. Пам'ятайте, що ви висловлюєте власну думку про себе зараз. Тут не може бути «поганих» або «хороших», «правильних» чи «неправильних» відповідей. Не обмірковуйте відповідей дуже довго, важлива ваша перша реакція на зміст твердження. Поставтеся до роботи уважно і серйозно. Недбалість, а також прагнення «поліпшити» або «погіршити» відповіді призводять до недостовірних результатів. Що стосується труднощів ще раз прочитайте цю інструкцію або зверніться до того, хто проводить тестування. Не робіть ніяких позначок в тексті опитувальника.

Тест

Чоловічий варіант

1. Я надаю перевагу одягу неяскарих, приглушених тонів.
2. Буває, що я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
3. Я охоче записався б добровольцем для участі в яких-небудь бойових діях.
4. Буває, що іноді я сварюся з батьками.
5. Той, хто в дитинстві не бився, виростає «маминим синочком» і нічого не може добитися в житті.
6. Я б взявся за небезпечну для життя роботу, якби за неї добре платили.
7. Іноді я відчуваю таке сильне занепокоєння, що просто не можу всидіти на місці.
8. Іноді буває, що я трохи хвалюся.
9. Якби мені довелося стати військовим, то я хотів би бути льотчиком-винищувачем.
10. Я ціную в людях обережність і обачність.
11. Тільки слабкі і боягузливі люди виконують усі правила і закони.
12. Я волів би роботи, пов'язаної зі змінами та подорожами.

13. Я завжди кажу тільки правду.
14. Якщо людина в міру і без шкідливих наслідків вживає збуджуючі і впливаючі на психіку речовини - це цілком нормально.
15. Навіть якщо я злюся, то намагаюся не вдаватися до лайки.
16. Я думаю, що мені б сподобалося полювати на левів.
17. Якщо мене образили, то я обов'язково повинен помститися.
18. Людина повинна мати право випивати стільки, скільки вона хоче.
19. Якщо мій приятель спізнюється до призначеного часу, то я зазвичай зберігаю спокій.
20. Мені звичайно ускладнює роботу вимога зробити її до певного терміну.
21. Іноді я переходжу вулицю там, де мені зручно, а не там, де дозволено.
22. Деякі правила і заборони можна відкинути, якщо відчуваєш сильний сексуальний (статевий) потяг.
23. Я іноді не слухаюся батьків.
24. Якщо при по купці автомобіля мені доведеться обирати між швидкістю і безпекою, то я виберу безпеку.
25. Я думаю, що мені сподобалося б займатися боксом.
26. Якби я міг вільно вибирати професію, то став би дегустатором вин.
27. Я часто відчуваю потребу в гострих відчуттях.
28. Іноді мені так і хочеться зробити собі боляче.
29. Моє ставлення до життя добре описує прислів'я: "Сім разів відміряй, один раз відріж».
30. Я завжди купую квитки в громадському транспорті.
31. Серед моїх знайомих є люди, які пробували одурманюючі токсичні речовини.
32. Я завжди виконую обіцянки, навіть якщо мені це невигідно.
33. Буває, що мені так і хочеться вилятися.
34. Мають рацію люди, які в житті слідуєть прислів'ю: «Якщо не можна, але дуже хочеться, то можна».
35. Бувало, що я випадково потрапив у бійку після вживання спиртних напоїв.
36. Мені рідко вдається змусити себе продовжувати роботу після низки образливих невдач.
37. Якби в наш час проводилися б бої гладіаторів, то б обов'язково брав в них участь.
38. Буває, що іноді я говорю неправду.
39. Терпіти біль назло всім буває навіть приємно.
40. Я краще погоджуся з людиною, ніж стану сперечатися.
41. Якби я народився в давні часи, то став би благородним розбійником.
42. Якщо немає іншого виходу, то суперечку можна вирішити і бійкою.
43. Бували випадки, коли мої батьки, інші дорослі висловлювали занепокоєння з приводу того, що я трохи випив.
44. Одяг повинен з першого погляду виділяти людину серед інших в натовпі.
45. Якщо в кінофільмі немає жодної пристойної бійки - це погане кіно.
46. Коли люди прагнуть до нових незвичайних відчуттів і переживань - це нормально.
47. Іноді я сумую на уроках.
48. Якщо мене хтось випадково зачепив в натовпі, то я обов'язково вимагатиму від нього вибачень.
49. Якщо людина дратує мене, то я готовий висловити йому все, що я про неї думаю.
50. Під час подорожей і поїздок я люблю відхилятися від звичайних маршрутів.
51. Мені б сподобалася професія дресирувальника хижих звірів.
52. Якщо вже ти сів за кермо мотоцикла, то варто їхати тільки дуже швидко.
53. Коли я читаю детектив, то мені часто хочеться, щоб злочинець пішов від переслідування.
54. Іноді я просто не можу втриматися від сміху, коли чую непристойний жарт.

55. Я намагаюся уникати в розмові виразів, які можуть збентежити оточуючих.
56. Я часто засмучуюсь через дрібниці.
57. Коли мені заперечують, я часто вибухаю і відповідаю різко.
58. Мені більше подобається читати про пригоди, ніж про любовні історії. 59. Щоб отримати задоволення, варто порушити деякі правила і заборони.
60. Мені подобається бувати в компаніях, де в міру випивають і веселяться.
61. Мене дратує, коли дівчата курять.
62. Мені подобається стан, який настає, коли в міру і в хорошій компанії вип'єш.
63. Бувало, що в мене виникало бажання випити, хоча я розумів, що зараз не час і не місце.
64. Сигарета у важку хвилину мене заспокоює.
65. Мені легко змусити інших людей боятися мене, і іноді заради забави я це роблю.
66. Я зміг би своєю рукою стратити злочинця, справедливо засудженого до вищої міри покарання.
67. Задоволення - це головне, до чого варто прагнути в житті.
68. Я хотів би взяти участь в автомобільних гонках. 69. Коли в мене поганий настрій, до мене краще не підходити.
70. Іноді у мене буває такий настрій, що я готовий першим почати бійку.
71. Я можу згадати випадки, коли я був таким злим, що хапав першу-ліпшу під руку річ і ламав її.
72. Я завжди вимагаю, щоб оточуючі поважали мої права.
73. Мені сподобалося б стрибати з парашутом.
74. Шкідливий вплив на людину алкоголю і тютюну сильно перебільшують.
75. Я рідко даю здачі, навіть якщо хтось вдарить мене.
76. Я не отримую задоволення від відчуття ризику.
77. Коли людина в запалі суперечки вдається до «сильних» виразів - це нормально.
78. Я часто не можу стримати свої почуття.
79. Бувало, що я запізнювався на уроки.
80. Мені подобаються компанії, де всі жартують один над одним.
81. Секс повинен займати в житті молоді одне з головних місць.
82. Часто я не можу втриматися від суперечки, якщо хтось не згоден зі мною.
83. Іноді траплялося, що я не виконував домашнє завдання.
84. Я часто здійснюю вчинки під впливом хвилинного настрою.
85. Мені здається, що я не здатний ударити людину.
86. Люди справедливо обурюються, коли дізнаються, що злочинець залишився безкарним.
87. Буває, що мені доводиться приховувати від дорослих деякі свої вчинки.
88. Наївні простаки самі заслуговують того, щоб їх обманювали.
89. Іноді я буваю так роздратований, що стукаю по столу кулаком.
90. Тільки несподівані обставини і почуття небезпеки дозволяють мені посправжньому проявити себе.
91. Я б спробував якісь пригнічуючі речовини, якби твердо знав, що це не зашкодить моєму здоров'ю і не спричинить покарання.
92. Коли я стою на мосту, то мене іноді так і тягне стрибнути вниз.
93. Будь-який бруд мене лякає або викликає сильну відразу.
94. Коли я злюся, то мені хочеться когось вдарити.
95. Я вважаю, що люди повинні повністю відмовитися від вживання спиртних напоїв.
96. Я б міг на спір залізти на високу фабричну трубу.
97. Часом я не можу впоратися з бажанням заподіяти біль іншим людям.
98. Я міг би після невеликих попередніх пояснень управляти вертольотом.

Жіночий варіант

1. Я прагну в одязі слідувати найсучаснішій моді чи навіть випереджати її.
2. Буває, що я відкладаю на завтра те, що повинна зробити сьогодні.
3. Якби була така можливість, то я б із задоволенням пішла служити в армію.
4. Буває, що іноді я сварюся з батьками.
5. Щоб домогтися свого, дівчина іноді може і побитися.
6. Я б взялася за небезпечну для здоров'я роботу, якби за неї добре платили.
7. Іноді я відчуваю таке сильне занепокоєння, що просто не можу всидіти на місці.
8. Я іноді люблю попліткувати.
9. Мені подобаються професії, пов'язані з ризиком для життя.
10. Мені подобається, коли мій одяг і зовнішній вигляд дратують людей старшого покоління.
11. Тільки дурні й боягузливі люди виконують усі правила і закони.
12. Я воліла б роботи, пов'язаної зі змінами та подорожами, навіть якщо вона небезпечна для життя.
13. Я завжди кажу тільки правду.
14. Якщо людина в міру і без шкідливих наслідків вживає збуджуючі речовини, які впливають на психіку - це нормально.
15. Навіть якщо я злюся, то намагаюся нікого не лаяти.
16. Я із задоволенням дивлюся бойовики.
17. Якщо мене образили, то я обов'язково повинна помститися.
18. Людина повинна мати право випивати, скільки вона хоче і де хоче.
19. Якщо моя подруга спізнюється до призначеного часу, то я зазвичай зберігаю спокій.
20. Мені часто буває важко зробити роботу до точно визначеного терміну.
21. Іноді я переходжу вулицю там, де мені зручно, а не там, де дозволено.
22. Деякі правила і заборони можна відкинути, якщо чогось сильно хочеш.
23. Бувало, що я не слухалася батьків.
24. В автомобілі я більше ціную безпеку, ніж швидкість.
25. Я думаю, що мені сподобалося б займатися карате або схожим видом спорту.
26. Мені б сподобалася робота офіціантки в ресторані.
27. Я часто відчуваю потребу в гострих відчуттях.
28. Іноді мені так і хочеться зробити собі боляче.
29. Моє ставлення до життя добре описує прислів'я: "Сім разів відміряй, один раз відріж».
30. Я завжди оплачую проїзд у громадському транспорті.
31. Серед моїх знайомих є люди, які пробували одурманюючі токсичні речовини.
32. Я завжди виконую обіцянки, навіть якщо мені це не вигідно.
33. Буває, що мені так і хочеться вилятися.
34. Мають рацію люди, які в житті слідують приказці: «Якщо не можна, але дуже хочеться, то можна».
35. Бувало, що я випадково потрапляла в неприємну історію після вживання спиртних напоїв.
36. Я часто не можу змусити себе продовжувати будь-яке заняття після образливої невдачі.
37. Багато заборон у сфері сексу старомодні і їх можна відкинути.
38. Буває, що іноді я говорю неправду.
39. Терпіти біль назло всім буває навіть приємно.
40. Я краще погоджуся з людиною, ніж стану сперечатися.
41. Якби я народилася в стародавні часи, то стала б благородною розбійницею.
42. Домагатися перемоги в суперечці потрібно за всіляку ціну.
43. Бували випадки, коли мої батьки, інші дорослі висловлювали занепокоєння з приводу того, що я трохи випила.

44. Одяг повинен з першого погляду виділяти людину серед інших в натовпі.
45. Якщо у фільмі немає жодної пристойної бійки - це погане кіно.
46. Буває я сумую на уроках.
47. Якщо мене хтось випадково зачепив в натовпі, то я обов'язково вимагатиму від нього вибачень.
48. Якщо людина дратує мене, то я готова висловити їй все, що про неї думаю.
49. Під час подорожей і поїздок я люблю відхилятися від звичайних маршрутів.
50. Мені б сподобалася професія дресирувальниці хижих звірів.
51. Мені подобається відчувати швидкість при швидкій їзді на автомобілі і мотоциклі.
52. Коли я читаю детектив, то мені часто хочеться, щоб злочинець пішов від переслідування.
53. Буває, що я з цікавістю слухаю непристойний, але смішний анекдот.
54. Мені подобається іноді бентежити і ставити в незручне становище оточуючих.
55. Я часто засмучуюсь через дрібниці.
56. Коли мені заперечують, я часто вибухаю і відповідаю різко.
57. Мені більше подобається читати про криваві злочини або про катастрофи.
58. Щоб отримати задоволення, варто порушити деякі правила і заборони.
59. Мені подобається бути в компаніях, де в міру випивають і веселяться.
60. Я вважаю цілком нормальним, якщо дівчина курить.
61. Мені подобається стан, які наступає, коли вип'єш в міру і в хорошій компанії.
62. Бувало, що в мене виникало бажання випити, хоча я розуміла, що зараз не час і не місце.
63. Сигарета у важку хвилину мене заспокоює.
64. Деякі люди побоюються мене .
65. Я б хотіла бути присутньою при страті злочинця, справедливо засудженого до вищої міри покарання ..
66. Задоволення - це головне, до чого варто прагнути в житті.
67. Якби могла, то із задоволенням взяла участь би в автомобільних гонках.
68. Коли в мене поганий настрій, до мене краще не підходити.
69. Іноді у мене буває такий настрій, що я готова першим почати бійку.
70. Я можу згадати випадки, коли я настільки розізлилася, що хапала першу-ліпшу під руку річ і ламала її.
71. Я завжди вимагаю, щоб оточуючі поважали мої права.
72. Мені б хотілося з цікавості стрибнути з парашутом.
73. Шкідливий вплив алкоголю і тютюну на людину сильно перебільшують.
74. Щасливі ті, хто помирають молодими.
75. Я отримую задоволення, коли трохи ризикую.
76. Коли людина в запалі суперечки вдається до лайок - це припустимо.
77. Я часто не можу стримати свої почуття.
78. Бувало, що я спізнювалася на уроки.
79. Мені подобаються компанії, де всі жартують один над одним.
80. Секс повинен займати в житті молоді одне з головних місць.
81. Часто я не можу втриматися від суперечки, якщо хтось не згоден зі мною.
82. Іноді траплялося, що я не виконувала шкільне домашнє завдання.
83. Я часто здійснюю вчинки під впливом хвилинного настрою.
84. Бувають випадки, коли я можу вдарити людину.
85. Люди справедливо обурюються, коли дізнаються, що злочинець залишився безкарним.
86. Буває, що мені доводиться приховувати від дорослих деякі свої вчинки.
87. Наївні простаки самі заслуговують того, щоб їх обманювали.
88. Іноді я буваю так роздратована, що голосно кричу.

89. Тільки несподівані обставини і почуття небезпеки дозволяють мені по-справжньому проявити себе.

90. Я б спробувала якесь пригнічуючу речовину, якби твердо знала, що це не зашкодить моєму здоров'ю і не спричинить покарання.

91. Коли я стою на мосту, то мене іноді так і тягне стрибнути вниз.

92. Будь-який бруд мене лякає або викликає сильну відразу.

93. Коли я злюся, то мені хочеться голосно вилаяти винуватця моїх неприємностей.

94. Я думаю, що люди повинні відмовитися від усякого вживання спиртних напоїв.

95. Я б із задоволенням покотилася б на гірських лижах з крутого схилу.

96. Іноді, якщо хтось завдає мені болю, то це буває навіть приємно.

97. Я б із задоволенням займалася в басейні стрибками з вишки. 98. Мені іноді не хочеться жити.

99. Щоб домогтися успіху в житті, дівчина повинна бути сильною і вміти постояти за себе.

100. По-справжньому поважають тільки тих людей, хто викликає в оточуючих страх.

101. Я люблю дивитися виступи боксерів.

102. Я можу вдарити людину, якщо вирішу, що вона серйозно образила мене.

103. Я вважаю, що поступитися в суперечці - це означає показати свою слабкість.

104. Мені подобається готувати, займатися домашнім господарством.

105. Якби я могла прожити життя заново, то я б хотіла стати чоловіком, а не жінкою.

106. У дитинстві мені хотілося стати актрисою чи співачкою.

107. У дитинстві я була завжди байдужа до гри в ляльки.

Тестові норми та ключі для інтерпретації результатів тесту наведені у джерелах:

1. Определение склонности к отклоняющемуся поведению (А.Н.Орел) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. С.362-370

2. Определение склонности к отклоняющемуся поведению (А.Н.Орел) / Клейберг Ю.А. Социальная психология девиантного поведения: учебное пособие для вузов. – М., 2004. С.141-154.